

17. Cekiera C. Psychoprofilaktyka patologii społecznej // Psychoprofilaktyka uzależnień oraz terapia i resocjalizacja osób uzależnionych. – Lublin, 1998. – P. 21-24.

Изучается проблема профилактической работы и превентивного воспитания половой деморализации в среде несовершеннолетних девушек на общественно-социальном, семейном и индивидуальном уровне.

The problem of prophylactic work and sex demoralization preventive education in the female teenagers' surrounding on public-social, family, and individual levels is researched.

УДК 371.134 / . 382

Н.В. Яременко
м. Біла Церква, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

На часі постало завдання суттєво переорієнтувати підготовку вчителя таким чином, щоб він став новатором, який володіє сучасними навчально-виховними технологіями, зокрема – й ігровими, організатором спільної захоплюючої діяльності учнів – такою може бути ігрова діяльність у години дозвілля; формувати в нього творче педагогічне мислення. Підготовка майбутнього вчителя до ефективної організації виховної роботи з учнями є важливою педагогічною проблемою, окремі аспекти якої останніми роками досліджували О. Беспалько, І. Коновальчук, Л. Куторжевська, Ю. Пелех, І. Казанжи, О. Дубасенюк, Г. Троцько, Н. Сивачук та інші автори. Однак проблема підготовки майбутніх учителів до організації дозвіллевої ігрової діяльності учнів основної школи не була предметом спеціального дослідження.

Метою даної статті є обґрунтування концептуальних засад підготовки майбутніх учителів до організації ігрової діяльності учнів основної школи у години дозвілля.

Концептуальне бачення підготовки фахівця з організації дозвіллево-ігрової діяльності (ДІД) учнів основної школи полягає в тому, що вона має бути спрямована на підвищення ефективності професійної підготовки вчителя до організації виховної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі. Узагальнення теоретичних досліджень з проблеми підготовки майбутніх учителів до організації ДІД учнів основної школи та результати констатувального експерименту дають підстави припустити, що вона можлива за таких педагогічних умов:

- усвідомлення майбутніми вчителями своєї ролі як педагога-вихователя;
- забезпечення єдності основних компонентів підготовки: мотиваційно-ціннісного, змістовно-цільового, процесуального, контрольово-регульовального, оцінно-результативного;
- забезпечення єдності змісту навчання, самостійної роботи та оцінки знань студентів з основ методики організації дозвіллево-ігрової діяльності в соціумі;
- дотримання дидактичних вимог до контролю якості знань студентів;
- збагачення майбутніх фахівців знаннями з організації ігрової діяльності в системі інтегративних зв'язків та самоосвіти;
- моніторинг рівня готовності майбутніх учителів до організації дозвіллевої ігрової діяльності;
- наявність достатнього професійного рівня викладача, його підготовленість до навчання студентів методики організації ігрової діяльності.

Зупинимося на короткій характеристиці зазначених умов. Усвідомлення майбутніми вчителями своєї ролі як педагога-вихователя є важливою педагогічною умовою їхньої підготовки до організації ДІД учнів основної школи. На значимості проблеми спеціальних знань, умінь та навичок у сфері організації виховної роботи з дітьми наголошував

К. Ушинський. З цього приводу він зауважував: «Майже всі визнають, що виховання вимагає терпіння; дехто думає, що для нього потрібні вроджена здібність і вміння, тобто навичка; але зовсім небагато переконані, що, крім терпіння, вроджених здібностей і навичок, необхідні ще й спеціальні знання, хоча численні педагогічні блукання наші і могли б усіх переконати в цьому» [16, с.11]. Важливо щоб, навчаючись у вищому педагогічному навчальному закладі, майбутній учитель насамперед зрозумів своє головне призначення – виховувати майбутніх громадян України. Тому вищий педагогічний навчальний заклад, враховуючи сучасні вимоги до організації виховного процесу, має забезпечити отримання майбутніми вчителями, окрім фундаментальної, ще й спеціальної підготовки, зокрема й до організації дозвіллево-ігрової діяльності, шляхом введення до навчальних програм таких навчальних дисциплін (спекурсів) як «Організація ігрової діяльності» чи «Дозвіллезнавство», змістом яких передбачено вивчення методики організації ігрової діяльності з учнями.

До вчителя як вихователя ставляться високі вимоги, тому він постійно повинен працювати над собою, забезпечуючи самовдосконалення. Учитель, який як вихователь залучає учнів до різних видів діяльності в години дозвілля, насамперед має володіти такими основними педагогічними здібностями: академічними, дидактичними, організаторськими, комунікативними, експресивними, перцептивними, креативними, які є сукупністю індивідуально-психологічних особливостей особистості, що сприяють успішності в педагогічній діяльності [9, с.115].

Проблема розвитку у педагогів якостей вихователя є досить складною, на що вказують автори І. Трухін та О. Шпак [12, с.51]. Найсуттєвішими вимогами до особистості педагога як вихователя є: вихованість (ввічливість, стриманість, тактовність, справедливість, охайність, загальна культура: правова, політична, екологічна, естетична, трудова, мовна тощо), моральна стійкість, високий рівень культури спілкування, гуманність (доброта, співчутливість, чесність, щирість, привітність, толерантність, володіння своїм психічним станом), вимогливість, енергійність, дисциплінованість, товариськість, ерудованість, об'єктивність, творчість [12, с. 53-62].

Учитель, який залучає учнів до ігрового виду діяльності, на нашу думку, окрім зазначених вище характеристик, повинен володіти спеціальними властивостями, знаннями та вміннями з організації дитячих ігор: ініціативністю, кмітливостю, винахідливістю, наполегливістю, самовладанням, самостійністю, спостережливістю, організованістю, оригінальністю ідей, вмінням перевтілюватися в інший образ, здібністю до фантазування, компетентністю в ігровій сфері, незвичайною творчістю – здатністю створювати нові ігрові моделі та реалізувати їх у практичній роботі з дітьми. До специфічних властивостей організатора дозвіллево-ігрової діяльності учнів основної школи відносимо організаторську проникливість, здібність до активного психологічного впливу, схильність до організаторської роботи та спрямованість його особистості.

Таким чином, усвідомлення майбутнім учителем своєї ролі як вихователя та необхідності вироблення й удосконалення в собі зазначених вище рис, якостей та властивостей є важливою педагогічною умовою підготовки майбутнього педагога до організації ДД учнів основної школи.

У процесі навчання майбутнього педагога реалізуються такі структурні компоненти підготовки: мотиваційно-ціннісний (передбачає вмотивовані дії щодо організації виховної роботи з учнями та усвідомлення їх педагогічних можливостей), змістовно-цільовий (передбачає постановку дидактичної мети, проектування та прогнозування очікуваних результатів, зміст діяльності), процесуальний (містить актуалізацію знань, умінь, практичні дії, спрямовані на вирішення навчального завдання, удосконалення умінь та навичок), контрольно-регульовальний (поточний контроль з метою корекції (самокорекції) і регуляції (саморегуляції) рівня знань, умінь, навичок, здібностей студентів до організації ігрової діяльності учнів: у процесі навчання необхідним є поточний контроль і регулювання навчального процесу) та оцінно-результативний: передбачає аналіз та оцінку (самооцінку) виконання завдання-ролі, з'ясування причин розбіжності отриманого результату з прогнозованим, подолання помилок, постановку нових

перспектив. Усі компоненти процесу пов'язані між собою причинно-наслідковими зв'язками. Мета навчання визначає його зміст, який реалізується визначеними методами, засобами і формами стимулювання й мотивації та організації навчання. У єдності всі компоненти забезпечують необхідний результат [10, с. 117].

Технологією підготовки молодшого спеціаліста до організації ДД учнів основної школи передбачено єдність змісту навчання, самостійної роботи та оцінювання знань студентів в опануванні навчальними дисциплінами, оволодінні основами методики організації дозвіллево-ігрової діяльності в соціумі. Зазначене вище зумовлює доцільність складання навчальної та робочої програм з означеної проблеми, створення навчально-методичного комплексу для студентів та викладачів, організації навчального процесу, в тому числі – педагогічної практики, розробки системи завдань для організації самостійної роботи студентів, залучення студентів до участі у позанавчальній роботі, яка сприяє розвитку та вдосконаленню спеціальних професійних знань, умінь та навичок. Досвід роботи показує, а експериментально має бути перевірено, що організація підготовки майбутнього вчителя у такій послідовності створює умови для професійного саморозвитку, формування професійної компетентності та методологічної культури майбутнього спеціаліста.

Базовий мінімум теоретичних знань та практичних умінь і навичок відображений у навчальних програмах «Організація ігрової діяльності» та «Дозвіллезнавство». Робоча програма, як важливий нормативний документ, відображає зміст освіти і навчання на рівні предмета і є засобом контролю за діяльністю викладача та студента. Програма не тільки визначає обсяг базових знань, – її виконання сприяє розвитку в студентів уміння вчитися, вихованню мобільної людини, яка «...може самостійно здобувати знання, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі» [11, с.39]. У ній визначені актуальні питання, пов'язані з опануванням конкретної спеціальності, що є основою для розвитку системи здібностей, контролю та самостійної роботи студентів.

Вироблення професійних знань, умінь та навичок майбутніх педагогів згідно з навчальним планом відбувається не лише під час навчальних (лекційних, практичних, семінарських) занять, а й у процесі самостійної роботи студентів [18, с.144-149].

Ефективність самостійної роботи студента значною мірою залежить від усвідомлення її необхідності. Адже людина за своєю природою є системою, що сама себе організовує і здатна до самоуправління своїм навчанням, вихованням, розвитком, поведінкою. Саме ця властивість людини зумовлює те, що вона завжди всього навчається сама, незалежно від того, де вона навчається, чого вона навчається, у кого вона вчиться. Оскільки людина є суб'єктом власної діяльності, вона самостійно визначає її мету, сама вибирає шляхи, способи і засоби реалізації цієї діяльності. Студент має оволодіти умінням вчитися, правильно організовувати всі види власної діяльності. Він має зрозуміти, що найкращі ерудовані і працелюбні викладачі не зможуть досягти його всебічного розвитку до тих пір, поки він сам не стане займатися самоорганізацією своєї діяльності і поведінки, самовдосконаленням своїх можливостей, умінь, здібностей, необхідних для безперервного навчання, самовиховання, саморозвитку в майбутній трудовій та громадській діяльності. Уміння вчитися означає постійно прагнути до нових знань. Уміння вчитися – це, насамперед, уміння організувати самого себе [19, с.6].

Організація самостійної роботи студентів з навчальних дисциплін «Дозвіллезнавство» та «Організації ігрової діяльності» не буде ефективною без розробки навчально-методичних посібників. До структури посібника доречно включити такі розділи: програма курсу, блок завдань для самостійної роботи студентів, блок навчально-методичного забезпечення курсу. У ньому повинні бути вміщені: зміст навчальної дисципліни за темами; зміст завдань для контрольних робіт та до заліку; алгоритм виконання практичних робіт (творчих завдань); критерії оцінювання усних відповідей та практичних робіт (творчих завдань); тематика курсових робіт та рекомендації щодо їх написання; список рекомендованої літератури; система завдань теоретичного та практичного характеру для самостійної роботи студентів,

зразки їх виконання; опорно-логічні конспекти навчального матеріалу, що визначений навчальною програмою.

Невід'ємною складовою системи фахової педагогічної підготовки студентів у вищих навчальних закладах освіти I-II рівнів акредитації є контрольна-оцінювальна діяльність викладача. Вона забезпечує перевірку (усну чи письмову) виконаних студентами домашніх завдань, практичних та творчих робіт. Однак, здійснюючи контрольну-оцінювальну діяльність, викладач не тільки визначає рівень оволодіння студентом навчального матеріалу, а й «...установлює рівень мислення студента, ступінь розуміння, з'ясовує підхід, використаний студентом у навчальній роботі, дає конкретні рекомендації». Такий підхід до організації контролю знань студентів сприяє перетворенню його на ефективний засіб управління особистісного розвитку студента. Відомості про рівень знань, практичних умінь та навичок студентів, про особливості їх пізнавальної та творчої діяльності уможливають внесення викладачем дидактичних і методичних коректив у організацію та проведення лекційних та практичних занять. Контроль, облік та оцінку знань студентів розглядають як метод навчання та виховання [6, с.170]. До основних функцій контролю знань студентів відносять: навчальну (освітню), розвиваючу, організуючу, повторювальну, узагальнюючу, закріплюючу, контролюючу, керівну і виховну. Контроль знань – одна з найважливіших навчальних і виховних форм навчальної роботи. Розуміння цього студентами має викликати в них бажання виконувати пропонувані варіанти завдань, прагнення до самоперевірки, самоконтролю. Цього можна досягти, якщо контроль якості навчальної роботи студентів буде здійснюватись планово, систематично, об'єктивно, економно, просто, наочно [6, с.173]. Контроль якості знань студентів буде ефективним тільки за умови дотримання викладачем відповідних дидактичних вимог до контролю, а саме: систематичності, індивідуальності, диференціювання, цілеспрямованості, об'єктивності.

Контроль-оцінювальна діяльність має бути організована таким чином, щоб з кожного навчального модуля теоретичні знання та практичні вміння студента були оцінені. На нашу думку, викладач навчальних дисциплін «Організація ігрової діяльності» та «Дозвіллезнавство», враховуючи їх значимість для фахової підготовки та досягнення рівня професійної майстерності кожним, хто, навчаючись у вищому навчальному закладі, здобуває певну спеціальність, повинен розробити і спеціальні критерії оцінювання знань та практичних умінь студентів. Кожен студент повинен знати критерії оцінювання самостійно виконаної практичної роботи репродуктивного чи творчого характеру. За цієї умови викладач може об'єктивно оцінити виконані студентами роботи, проаналізувавши допущені помилки, а студенти, врахувавши його зауваження та пропозиції, у ході виконання наступних завдань удосконалюватимуть власні практичні вміння.

Отже, єдність змісту навчального матеріалу та форм проведення занять, самостійної роботи студентів та оцінки їхніх знань, умінь і навичок підвищує «...ефективність вирішення комплексу навчально-виховних завдань: системне вивчення об'єктів поєднується зі світоглядним узагальненням предметних знань, розвитком діалектичного мислення та пізнавально-ціннісного ставлення до узагальнення ідей. Крім того, розширюється спілкування, розвиваються співробітництво та взаємодопомога у процесі навчання» [8, с.126].

Окрім самоосвіти, збагачення майбутніх учителів знаннями з організації ігрової діяльності має здійснюватися і в системі інтегративних зв'язків, що має велике значення для повторення й закріплення вивченого, усвідомлення необхідності, взаємозумовленості та взаємозв'язку змісту навчального матеріалу усіх нормативних та вибіркового навчальних дисциплін. Поєднання загальноосвітніх, соціально-гуманітарних, психолого-педагогічних, спеціальних знань, умінь, навичок, здібностей та набутого досвіду співробітництва і співтворчості, врахування власних педагогічних можливостей зумовлює ефективність професійної підготовки вчителя до організації виховної роботи в школі.

Моніторинг власної педагогічної діяльності викладачем та рівня готовності майбутнього вчителя до організації ДІД учнів основної школи є важливою умовою здійснення підготовки фахівця. Моніторинг позначає процедури систематичного збирання

даних про важливі аспекти навчання методики організації ДІД учнів основної школи. «Моніторингова діяльність передбачає збирання даних вимірювання, але не обмежується відомостями тільки про результати навчання, а враховує і контекстуальну інформацію, виміри вхідних ресурсів» і навчального процесу [5, с.18].

Під оцінюванням розуміють «...систематичне збирання і тлумачення фактів, за якими йде наступний етап – судження про їхню цінність і відповідне планування подальших дій» [5, с.18]. Отже, оцінювання дає змогу формувати судження про цінність на основі фактів, отриманих шляхом вимірювання ознак, рис, явищ, а результати пов'язуються з якоюсь метою та цінностями, встановленими для навчальної діяльності.

Моніторинг і оцінювання – це споріднені речі, проте між ними існує суттєва відмінність. Моніторинг передбачає систематичне збирання фактів про контекст, вхідні ресурси, процеси й результати в системі навчання. Оцінювання передбачає застосування зібраних даних для того, щоб сформувані оцінки судження про ситуацію. Систематичне збирання фактів про рівень досягнень у навчанні, подібно до показникової системи під час проведення моніторингу навчального процесу, – важливий елемент оцінювання у моделі підзвітності. Моніторинг указує на те, як завдяки оцінним судженням можна забезпечити існування підзвітності для того, щоб впливати на системи керування і контролю [5, с.18].

Аналіз педагогічного моніторингу дає можливість викладачу регулювати й коригувати власну діяльність, пов'язану з навчанням студентів, виробленням у них спеціальних умінь та навичок щодо організації ігрових форм роботи з учнями у позакласний час. Відстежуючи рівень теоретичних знань та готовності майбутніх учителів-вихователів до виконання тих чи інших практичних дій з організації ігрової діяльності учнів, викладач вносить корективи у зміст завдань, планування й організацію навчальних занять із студентами з метою розвитку їхніх професійних якостей, виявлення індивідуальних особливостей та особистих досягнень.

Особливу роль відводимо особистості викладача, бо результат підготовки фахівця значною мірою залежить саме від нього. Ця проблема виховання здібностей, нахилів, покликання не можна розв'язати практично без безпосереднього впливу особистості педагога на особистість вихованців. Здібності виховуються тільки здібностями, нахили – нахилами, покликання – покликаннями» [12, с. 562]. К. Ушинський у свій час відзначав, що хорошим педагогом може стати тільки той, хто сам отримав правильне педагогічне виховання [14, с. 87]. І ніякі статuti і програми, ніякий штучний організм установи, як би хитро він не був придуманий, не може замінити особистості у справі виховання [15, с.191]. Виховання в даному випадку ми розуміємо і як навчання студентів. Видатний педагог розглядав навчання як могутній засіб виховання, а вибір педагога вважав у вихованні найважливішою справою, тому що виховна сила впливає тільки з живого джерела людської особистості. А тому педагогічна підготовка наставників не повинна обмежуватись лише теоретичним та практичним навчанням, має відбуватися формування «характеру характером» [15, с.191].

Підготовка фахівця в системі вищої освіти передбачає становлення його як професіонала у сфері педагогічної діяльності, а також – як громадянина своєї країни і представника соціальної верстви інтелігенції. Тому необхідно поряд з професійною підготовкою, яка здійснюється шляхом організації теоретичного навчання і системи практичних занять, не менше уваги приділяти становленню особистості спеціаліста, цілеспрямованому формуванню його особистісних і громадянських якостей, що може бути реалізовано через систему виховання, відтворену в освітніх закладах вищої школи.

Підготовка майбутніх учителів до організації ДІД учнів основної школи спирається на систему принципів. Під принципами навчання розуміють «...вихідні положення, які визначаються цілями та завданнями навчання і, в свою чергу, зумовлюють форми і методи навчання. Оскільки дидактичні принципи між собою взаємопов'язані, взаємозалежні і взаємозумовлені, можна стверджувати, що вони утворюють певну систему вихідних дидактичних вимог, які забезпечують необхідну ефективність навчання» [8, с.90-91]. У процесі підготовки майбутніх учителів до організації ДІД учнів основної школи вважаємо за

доцільне керуватися такими принципами: послідовності підготовки майбутнього вчителя до організації ДД учнів основної школи; зв'язку з практикою виховання в загальноосвітніх навчальних закладах; рольової перспективи; забезпечення неперервності освіти; діалогічності (педагогічної взаємодії, співробітництва та співтворчості); орієнтованості на розвиток особистості майбутнього спеціаліста; оптимального співвідношення загальних, групових та індивідуальних форм організації навчального процесу; оптимального застосування сучасних методів та засобів навчання; відповідності результатів підготовки молодших спеціалістів вимогам, що висуваються сферою професійної діяльності; забезпечення їхньої конкурентноздатності.

У сучасній дидактиці серед принципів діяльності виділено принцип діалогічності (педагогічної взаємодії, співробітництва та співтворчості), який передбачає, що «...людина за своєю суттю є діалогічною» [10, с.39]. Вона може виявити себе і може бути зрозумілою тільки завдяки діалогу. Тільки у спільній творчості рівних партнерів, які чують один одного, можливий процес взаємозбагачувального впливу, який забезпечує успіх навчання і виховання.

Дотримання принципу рольової перспективи в організації і проведенні навчальної діяльності Л. Кондрашова вважає надзвичайно важливим, а «...сам принцип – основним» [2, с.15], тому зупинимось на його характеристиці детальніше. Виконання кожним студентом складної і відповідальної ролі дає йому змогу в навчальній ситуації максимально виявити активність, психологічну своєрідність, сприяє формуванню професійної компетентності і готовності до творчого виконання професійних функцій. Ми погоджуємося, що «...навчальна діяльність, у ході якої дотримуються принципу рольової перспективи, сприяє формуванню у студентів звички до самоорганізації, почуття власної гідності, самоповаги, здатності творчо виконувати свої професійні обов'язки» [2, с.15].

Технологія навчання, що ґрунтується на принципі рольової перспективи, – це дидактична система, яка впливає на емоційно-вольову, мотиваційну, пізнавальну сфери особистості, стимулює розвиток професійних якостей, підвищує рівень професіоналізму випускників вищого навчального закладу. Важливими характеристиками цієї технології є: подання дидактичної мети у формі рольової перспективи; структурування навчальної інформації у вигляді імітаційно-ігрової моделі; наявність педагогічної взаємодії, співробітництва і співтворчості у системі взаємин «викладач-студент»; різноманітність ролей, імітаційно-ігрових і проблемно-ситуаційних методів навчання; опора на творчий потенціал та індивідуальні можливості студентів у ході виконання навчальних ролей професійної спрямованості; надання студентам свободи вибору навчальних ролей і завдань; створення ситуації успіху в навчанні; забезпечення психологічного комфорту для кожного студента; позитивне оцінювання дій студентів за умови досягнення рольової перспективи.

Рольова перспектива як дидактична мета виступає механізмом керування, розвитку і стимулювання пізнавальної самостійності в навчальному процесі. Досягнення мети (рольової перспективи) стимулює формуючий потенціал навчання і зумовлює структурування змісту навчального матеріалу у формі імітаційно-ігрової моделі. Підґрунтям змісту навчання є логіко-рефлексійні, рефлексійно-дослідницькі і рефлексійно-творчі завдання, виконання яких зорієнтовано на формування в майбутніх педагогів готовності до творчої, професійної діяльності. Виконуючи навчальну роль, студент виявляє свої творчі здібності. Беручи участь у різноманітних формах навчання (гра, дискусія, практична робота, моделювання, тренінг, рольова ситуація тощо), студент повинен виявити свою точку зору на навчальну проблему, власну позицію щодо питання, яке вивчається, самостійність мислення, продемонструвати рівень активності професійних дій у модельованих ситуаціях [2, с.15].

Визначаючи систему дидактичних принципів, ми керувались тим, що процес навчання у вищій школі має свою специфіку – це професійне навчання на основі відносно закінченої загальної освіти студентів. Також ми враховували, що на формування майбутнього фахівця «...впливає не тільки програмний зміст освіти, що передається викладачем, а й інтелектуально-творча діяльність та самоосвіта самого студента» [8, с.91]. У сучасних умовах знань, здобутих у вищому навчальному закладі, стає замало, тому провідною є

установка на неперервну освіту. Отже, майбутні організатори ДІД учнів у вищому навчальному закладі навчаються здобувати знання, уміння та досвід пізнавально-творчої самостійності, при цьому відбувається процес формування психологічної, теоретичної та практичної готовності до інтелектуально-творчої і самоосвітньої діяльності [8, с.91].

Підготовка фахівця здійснюється шляхом застосування методів навчання. Особливостями методів навчання у педагогічному вищому навчальному закладі є те, що вони «...зближені з методами самої науки...», тотожні деяким формам організації навчального процесу, що пояснюється багатofункціональністю педагогічних явищ та процесів [8, с.92-93]. У процесі підготовки майбутніх учителів до організації ДІД учнів основної школи ефективним буде застосування таких методів навчання: методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності (словесні: лекція, пояснення, розповідь, бесіда, інструктаж; наочні: ілюстрація, демонстрація, спостереження; практичні: вправа, експеримент, практична робота, педагогічна практика); методи стимулювання і мотивації (інформаційно-рецептивний, репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий або евристичний, пошуковий або дослідний); методи навчання за ступенем керування навчальною діяльністю – метод навчання під керівництвом викладача, самостійна робота студентів (з книгою, періодичними педагогічними виданнями, виконання практичних та контрольних робіт, підготовка до семінарських занять, написання курсової роботи); методи контролю та самоконтролю (усного, письмового та практичного контролю, самоконтролю) [8, с.93-99]. До інтерактивних методів навчання студентів у процесі опанування навчальних дисциплін «Організація ігрової діяльності» та «Дозвіллезнавство» відносимо: мозковий штурм, робота в парах, робота в малих групах, пізнавальні ділові ігри (симулятивні та ситуаційні), рольова гра, диспути та дискусії, «синтез думок», взаємонавчання («навчаючись – вчуся» або «броунівський рух»), коло ідей, ажурна пилка.

Підготовка майбутнього вчителя до організації ДІД учнів основної школи здійснюється у таких формах: аудиторні навчальні заняття, на яких забезпечуються інтегративні зв'язки з метою систематизації та закріплення вивченого; різні види педагогічної практики, самостійна робота студентів, позанавчальна робота. Система формування професійних умінь та навичок передбачає проведення лекційних, семінарських та практичних занять, залікових занять під час педагогічної практики, семестрового заліку, написання курсових робіт, різнопланових ігрових програм у позанавчальний час, засідань клубу інтелектуальних ігор, участь студентів у конкурсі «Випускник року» та виставках творчих робіт студентів. Провідну роль у розвитку навичок та застосуванні набутих знань відіграють аудиторні практичні заняття, виконання та захист практичних робіт творчого характеру. «Практичні заняття є логічним продовженням роботи, розпочатої на лекційних заняттях» [8, с.114]. Усі форми практичних занять призначені для відпрацювання практичних дій, вироблення конкретних здібностей студентів з організації ігрової діяльності учнів у години дозвілля. «Практичне заняття – така форма навчального заняття, за якої викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їхнього практичного застосування через індивідуальне, парне чи групове виконання відповідно до сформульованих завдань» [8, с. 117]. Практичні заняття структуруються з теоретичного та практичного блоків, що спрямовує студентів на науковий підхід до виконання та аналізу практичних робіт, підвищує їх якість. Такі заняття можуть проводитись у формі навчального тренінгу, науково-практичної конференції, ділової чи рольової гри, ігрового спілкування в колі.

З метою забезпечення ефективної підготовки майбутніх фахівців до організації ДІД учнів використовуються різні засоби навчання як «...носії інформації та інструмент діяльності» [17, с.180]. Найважливіший засіб навчання – підручник, який відіграє значиму роль у становленні і розвитку студента як майбутнього вчителя. Протягом останніх років підручник розглядався як: книга чи багато книг, засіб дидактичної організації всіх інших джерел знань, засіб обміну інформацією, модель процесу навчання [10, с.214]. Зазначені вище ознаки були об'єднані в узагальнену категорію «навчальний комплекс», в якому виділені стабільні та мінливі структури.

Стабільній структурі відповідає рівень «стабільного підручника». Ідея стабільного підручника, в якому представлене ядро навчального комплексу, спиралась на сформульовані положення про ядро знань. «Науково-технічна революція спонукає до неперервного поповнення знань. Правда, коли говорять, що знання поновлюються кожні 5-7 років, відбувається зміна понять. Знання не мають однорідної структури. Є ядро – ті знання, які лягають в основу науки, і периферія, де відбувається неперервний процес нагромадження і поновлення, який ніколи не знецінює основний капітал. Щоб забезпечити неперервність освіти, потрібні ... дві умови: перша – міцна фундаментальна база, тобто знання основних законів природи і суспільства; друга – потреба у навчанні, повага суспільства до знання і його носіїв» [10, с.214-215]. Окрім підручника, до засобів навчання методики організації ігрової діяльності учнів відносимо слово викладача, посібники, періодичні педагогічні видання, довідники, енциклопедії та інші джерела інформації, засоби наочності, дидактичний матеріал, технічні засоби навчання, комп'ютерну техніку; допоміжний реквізит, аксесуари та спортивний інвентар для проведення ігор [3, с.250].

Використання засобів навчання зумовлюється реалізацією таких дидактичних функцій: зменшення витрат часу; передача необхідної для навчання інформації; розгляд об'єкта чи явища, що вивчається, частинами і в цілому; забезпечення діяльності студентів і викладача [17, с.181].

За умови використання засобів навчання у процесі підготовки до навчального заняття із студентами слід дотримуватись наступних дидактичних вимог: проаналізувати мету й завдання заняття, його зміст і логіку вивчення матеріалу; виділити головні елементи, які мають бути засвоєні студентами; визначити, на якому етапі заняття і з якою метою будуть використані засоби навчання; дібрати оптимальні засоби навчання; визначити методи і прийоми, за допомогою яких буде забезпечена пізнавальна діяльність студентів, сформулювати завдання [17, с.181].

У процесі підготовки майбутніх учителів до організації ДІД учнів основної школи реалізуються такі взаємопов'язані підходи: особистісно-діяльнісний, змістовно-процесуальний, діалогічний, імітаційно-ігровий, компетентнісний.

Особистісно-діяльнісний підхід до навчання забезпечує умови для самореалізації, самовиховання та самоствердження особистості майбутнього педагога, а процесу навчання надає індивідуально орієнтованого характеру. Реалізація даного підходу сприяє саморозвитку, духовному, моральному та інтелектуальному збагаченню особистості студента; створює сприятливі умови для забезпечення його готовності до творчої діяльності, спілкування і взаємин у системі «викладач-студент», психічного розвитку майбутнього педагога, його особистісного потенціалу.

Реалізація змістовно-процесуального підходу у процесі навчання методики організації ДІД учнів основної школи «...дозволяє структурувати навчальний матеріал таким чином, щоб залучити студентів до активного процесу пізнання і впливати на мотиваційні, пізнавальні, емоційно-вольові і психофізіологічні сфери їхньої особистості, здійснюючи професійне становлення майбутніх фахівців» [2, с.13]. Навчальний процес, що ґрунтується на активній позиції студента, уможлиблює його підготовку до самостійної професійної діяльності з опорою на особисту ініціативу і власні сили, забезпечує йому свободу професійних дій і вчинків. Змістовно-процесуальний підхід до організації навчання сприяє оптимальному співвідношенню між навчальною інформацією і процесом її отримання, дає змогу перейти від дидактичних технологій з вербальними методами і фронтальними формами на рефлексивні методи, що формують творчу, пізнавальну активність студентів.

Сама природа педагогічної діяльності містить у собі підхід, що потребує постійного вирішення певних завдань, названий Л. Кондрашовою завданневим [2, с.13]. Учителю повинен уміти досліджувати навчально-виховний процес, розуміти його суперечності та рушійні сили, застосовувати наукові методи до його організації і здійснення. Завданневий підхід у навчанні сприяє розвитку таких розумових здібностей майбутніх педагогів: здатності аналізувати ситуацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виявляти приховані залежності, обґрунтовувати й обмірковувати, передбачати наслідки; уміння

інтегрувати і синтезувати інформацію, спрямовувати її, організовувати й систематизувати, робити висновки, порушувати і розв'язувати проблеми, розуміти суперечності; дивергентного мислення (гнучкого, рухливого, оригінального); багатства уяви; відчуття гармонії у процесі пізнання і його результатах.

Використання завдань у процесі навчання методики організації ДІД учнів допомагає студентам зрозуміти творчу лабораторію вчителя як вихователя, складні взаємозв'язки з оточенням. У процесі пошуку способів вирішення навчального завдання підвищується професійна ерудиція, розвиваються педагогічні здібності, вдосконалюється педагогічна техніка майбутніх педагогів. Завданневий підхід до навчання дає змогу планувати навчальну діяльність студентів з урахуванням їхнього життєвого досвіду, активізувати пізнавальну діяльність за допомогою прийомів значенневого перегруповання навчального матеріалу. Реалізація завданневого підходу у процесі навчання студентів сприяє перетворенню теорії на інструмент педагогічної дії.

Діалогічний підхід під час вивчення нового матеріалу передбачає введення до навчальної діяльності гіпотез, запитань, моделей, «розхитує» уявлення-штампи, виступає інструментом створення наочних прикладів суперечностей, труднощів. Суть даного підходу полягає у формулюванні запитань та міркувань, допомагає студентові знайти власне вирішення проблемного завдання. Діалог дає змогу студентам проектувати нові знання під час дослідження інформації з опорою на особистий досвід і відповідні педагогічні технології. Основною ознакою діалогічного підходу в навчанні є відсутність інформації про об'єкт пізнання, креативні ситуації, тобто навмисно створені умови, що стимулюють проектування освітнього продукту, рефлексію щодо власних пізнавальних дій в евристичному процесі [2, с. 13-14].

Діалогічний підхід доцільно реалізувати під час організації пізнавальної діяльності з метою вироблення в студентів умінь організовувати навчальний процес як діалог носіїв різних культур. Діалогічна робота у певних ситуаціях формує у майбутніх педагогів культуру педагогічного спілкування, навички творчого моделювання можливих життєвих ситуацій і вирішення їх за допомогою аналізу педагогічних явищ, фактів; знижує психологічну напруженість, що має місце в ситуаціях, максимально наближених до реальної педагогічної діяльності. Діалогічні ситуації в навчальному процесі розвивають творчу уяву, інтуїцію, виробляють навички комунікації, вміння передбачати й прогнозувати педагогічні події. Діалогізація процесу навчання у педагогічних ВНЗ позитивно впливає на розвиток творчого мислення, вироблення діалогічних умінь майбутніх педагогів, дає змогу краще реалізувати його виховний потенціал [2, с.13-14].

Навчальну діяльність важливо організовувати таким чином, щоб студенти мали можливість опанувати нову інформацію, закріплювати знання та вміння, використовувати їх у практичній діяльності і спілкуванні. Для цього у процесі навчання доцільно моделювати імітаційно-ігрові ситуації, що активізують не тільки інформаційну, а й процесуальну його складову, поєднують у собі особисту участь студентів у діяльності, професійну спрямованість з ігровими формами імітації. Орієнтація навчання на особистість студента і професіографічну модель його майбутньої спеціальності зумовлюють необхідність реалізації імітаційно-ігрового підходу до організації процесу навчання методики організації ДІД учнів.

Характерними ознаками імітаційно-ігрового підходу до навчання є: імітаційне моделювання; опис ситуацій і типів професійно-педагогічних дій та спілкування; проблемний характер педагогічних ситуацій; професійна спрямованість ігрових ролей, розподіл їх між учасниками гри з урахуванням можливостей, здібностей, підготовленості і професійних установок студентів; стан емоційно-позитивної напруги учасників імітаційно-ігрової діяльності; пошук різних способів вирішення завдань в імітаційно-ігровій ситуації; багатоваріантність рішень; обговорення підсумків імітаційно-ігрової діяльності; чіткість критеріїв щодо оцінювання дій студентів в імітаційно-ігровій ситуації [2, с.14].

Імітація і гра в навчальному процесі не тільки збагачують практичний досвід майбутніх педагогів, а й сприяють розвитку необхідних професійно-педагогічних умінь, формуванню їхніх професійних якостей. «Використання імітаційно-ігрових форм у навчальному процесі

стимулює розумову діяльність студентів, розвиток їх організаторських здібностей, ініціативи, кмітливості» [2, с. 14].

Забезпечення готовності фахівців системи освіти до розв'язання сучасних проблем виховання дітей та учнівської молоді є ключовим питанням реалізації Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні, яке тісно пов'язане з реалізацією компетентнісного підходу до навчання студентів. На нашу думку, структура професійної компетентності вчителя як вихователя складається з таких видів компетенцій: функціональної (загальнопрофесійні, професійні та спеціальні педагогічні знання й уміння, способи діяльності, що необхідні для успішної реалізації виховних завдань у самостійній діяльності, діагностиці й проектуванні виховного процесу), нормативно-правової (знання основних положень державних нормативно-правових актів, що регулюють функціонування освітньої сфери в Україні, володіння навичками самостійного опрацювання та усвідомлення нових документів, які унормовують виховний процес у закладах освіти), соціальної (соціальна відповідальність за результати своєї праці; уміння навчати й виховувати, розвивати й формувати, доводити, переконувати й аргументувати), комунікативної (вміння встановлювати контакти, узгоджувати свої дії, обирати оптимальний стиль спілкування в різних ситуаціях, підтримувати діалог, прогнозувати можливі напружені міжособистісні ситуації, не допускати конфліктних ситуацій, вміти вирішувати конфлікти). Зазначені вище компетенції мають формуватися у студентів протягом усього навчання у педагогічних вищих навчальних закладах, зокрема – й під час вивчення спеціальних дисциплін.

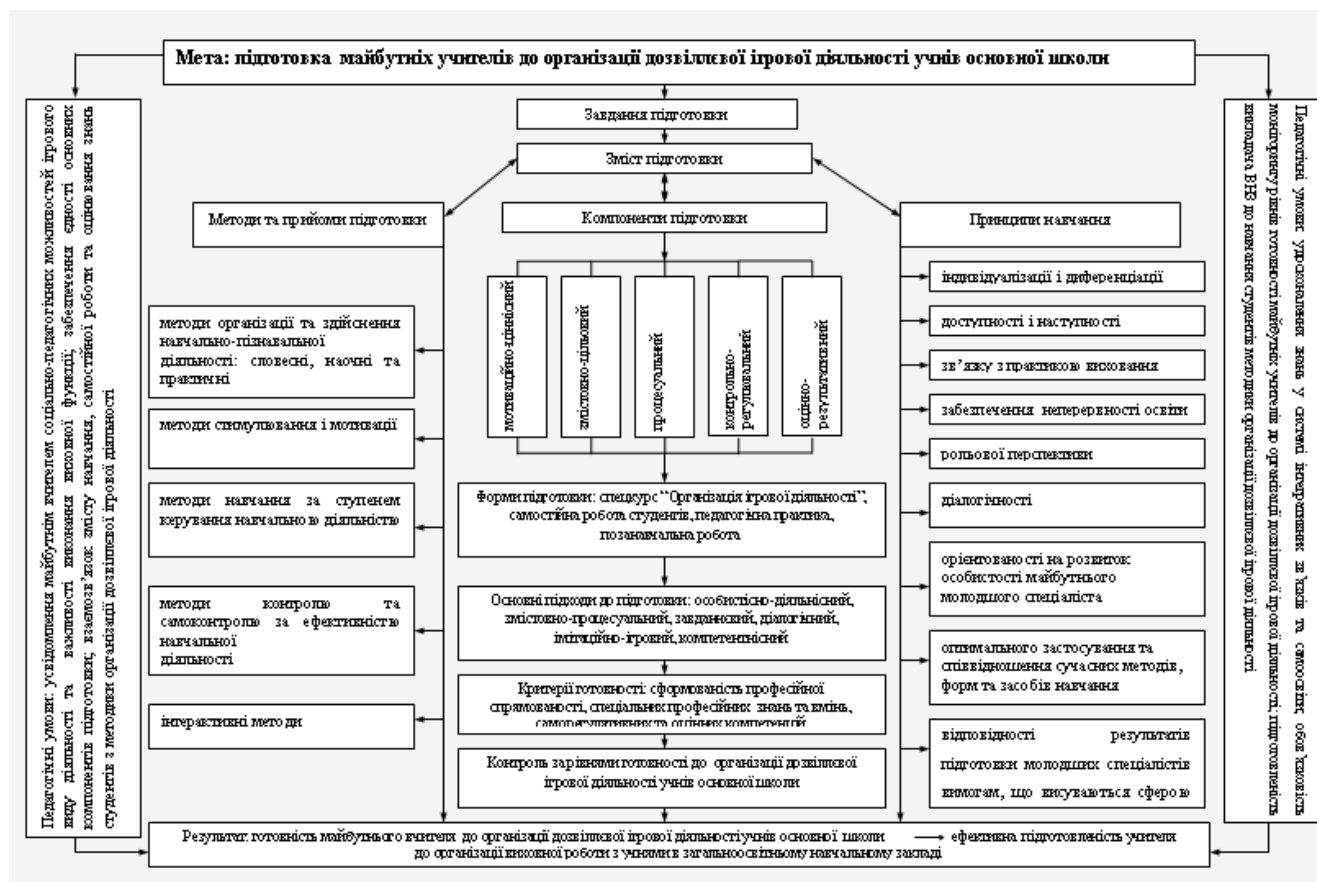
Саме ці підходи до організації навчання студентів методики організації ДД учнів основної школи визначають характер дидактичних технологій. Розвиток творчих здібностей особистості, її готовності до перебудови соціуму і створення нових форм громадського життя, нестандартного виконання професійних функцій передбачає використання особистісно орієнтованих технологій. Ми погоджуємося із Л. Кондрашовою стосовно сутності поняття «технологія навчання»: це «...сукупність дій, що сприяють педагогічній взаємодії між учасниками педагогічного процесу для здобуття глибоких і міцних знань, практичних умінь, розвитку пізнавальних здібностей за умов грамотного застосування комунікативних механізмів у поєднанні з професіоналізмом і майстерністю педагога» [2, с.14]. Підґрунтям технології є ідея керування навчальним процесом, проектування і повторюваності навчального циклу. Специфічними ознаками дидактичної технології є: «...розробка цілей навчання на підставі результатів діагностики; повторюваність навчальних дій; орієнтація всіх навчальних дій на досягнення навчальних цілей; оперативний зворотний зв'язок, оцінка поточних і підсумкових результатів» [2, с.14-15].

Запорукою засвоєння міцних знань та формування умінь студентів є практична спрямованість навчання, реалізація в його процесі зазначених вище підходів, що сприяє усвідомленому саморозвитку та самовдосконаленню студентів.

Підготовка майбутніх учителів та соціальних педагогів до організації дозвіллевої ігрової діяльності учнів основної школи є необхідною умовою підготовки вчителя-вихователя, а тому й спрямована на підвищення ефективності професійної підготовки вчителя до організації виховної роботи в школі. Особистісний розвиток і професійне зростання студентів, формування в них потреби в саморозвитку і здатності до самовдосконалення, самореалізації, самоорганізації протягом навчання та всієї подальшої професійної діяльності має бути результатом навчання у педагогічних ВНЗ, зокрема – й підготовки майбутніх учителів до організації дозвіллевої ігрової діяльності учнів основної школи.

Концептуальні засади підготовки майбутніх учителів та соціальних педагогів до організації дозвіллевої ігрової діяльності учнів основної школи стали вихідними для розробки моделі підготовки майбутніх учителів до організації ДД учнів основної школи та на її основі – методики такої підготовки майбутніх педагогів у педагогічних ВНЗ I-II рівнів акредитації. Метод моделювання передбачає постановку мети, вибір або створення моделі, дослідження на моделі об'єкта пізнання, перенесення знань з моделі на оригінал завдяки суттєвій подібності і несуттєвій відмінності між ними [4, с.21]. Принциповою особливістю методу моделювання, яка відрізняє його

від інших методів наукового пізнання, можна вважати опосередковане вивчення об'єкта, що здійснюється за допомогою дослідження іншого об'єкта, аналогічного першому. При цьому аналогія розглядається як істотний зв'язок між даними об'єктами, що ґрунтуються на подібності ключових ознак зв'язків між ними. Подібність між об'єктами за випадковими ознаками не може вважатися аналогією. Смысл моделювання полягає в можливості отримання інформації про явища, що відбуваються в оригіналі, шляхом перенесення на нього певних знань, отриманих при вивченні відповідної моделі. Цей метод ґрунтується на здатності людського мислення до абстрактного співставлення властивостей різних об'єктів, тобто до встановлення аналогій. Під аналогією розуміються всі можливі ступені подібності будь-яких об'єктів (систем) у всіх чи деяких істотних якостях (ознаках, зв'язках, відносинах), а під умовиводами за аналогією – висновок про деякі якості одного об'єкта, зроблений на основі констатації наявності цих якостей в іншого об'єкта, аналогічного першому. Умовиводи призводять до утворення гіпотез, які за умови додаткової перевірки і доведення перетворюються в цінні наукові відомості [1, с.34-35].

Рис. 1. Модель підготовки майбутніх учителів до організації дозвілєвої ігрової діяльності учнів основної школи

Виокремлюють різні види моделювання: структурне, функціональне, предметне, знакове, векторне. На основі загальних знань про модель як аналог, що за певних умов відтворює властивості оригіналу, які цікавлять дослідника, узагальнення результатів теоретичних досліджень та констатуючого експерименту, з'ясування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до організації ДІД учнів основної школи нами була розроблена структурно-функціональна модель такої підготовки (рис. 1).

Дана модель розкриває процес формування підготовки майбутніх учителів до організації ДІД учнів основної школи, передбачаючи взаємозумовленість, взаємодію, взаємозв'язок її умов, компонентів, принципів, методів, форм, засобів, підходів у їх системній сукупності. Системний підхід до даної підготовки сприяє подоланню її

інформативного характеру, формуванню ціннісного ставлення майбутнього фахівця до гри як важливого засобу виховання підростаючого покоління.

Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх учителів до організації ДІД учнів основної школи є основою для організації та здійснення педагогічного експерименту. Для його проведення необхідно за результатами констатуючого експерименту визначити критерії, показники та характеристику рівнів підготовки майбутніх учителів до організації ДІД учнів основної школи, розробити зміст методики такої підготовки, що є перспективою подальшого дослідження.

Література:

1. Глазунов А.Т. Педагогические исследования: содержание, организация, обработки результатов. – М.: Изд. центр АПО, 2003. – 41 с.
2. Кондрашова Л. Формуючий потенціал навчання у вищій педагогічній школі // Рідна школа. – 2005. – №8. – С.12-15.
3. Малафік І.В. Дидактика: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 398 с.
4. Методологія і методи соціально-педагогічних досліджень (в першоджерелах, лекціях та практичних заняттях): Навч. посібник. – Ніжин: Ред.-вид. відділ НДПУ ім. М.Гоголя. – 287 с.
5. Моніторинг стандартів освіти / За ред. Альберта Тайджмана і Т.Невілла Послтвейта. – Львів: Літопис, 2003. – 328 с.
6. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: Навчальний посібник. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2001. – 337 с.
7. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні: Проект // Освіта України. – 3 грудня 2004. – №94. – С. 6-10.
8. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / Кол. авторів: Бартенева І.О., Богданова І.М., Бужина І.В. та ін. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2002. – 344 с.
9. Професійна освіта: Словник: Навч. посібник /За ред. Н.Г.Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
10. Рудакова И.А. Дидактика: Серия «Среднее профессиональное образование». – Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. – 256 с.
11. Савченко Л.И. Исследовательская работа в процессе создания рабочих программ //Среднее профессиональное образование. – 1999. – №12. – С.36-38.
12. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. – В 5-ти т. – Т.2. – К.: Рад. школа, 1976. – 670 с.
13. Трухін І.О., Шпак О.Т. Основи шкільного виховання: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
14. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: В 6-ти томах. – Т.2. – М.: Педагогика, 1988. – 496 с.
15. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: В 6-ти томах. – Т.1. – М.: Педагогика, 1988. – 416 с.
16. Ушинский К.Д. Собрание сочинений: В 9-ти томах. – Т.8. – М., 1950. – 390 с.
17. Хуторской А.В. Практикум по дидактике и методикам обучения. – СПб.: Питер, 2004. – 541 с.
18. Яременко Н.В. Роль самостійної роботи студентів з опанування змісту курсу «Дозвіллезнавство» у вдосконаленні їх фахової підготовки / Еволюція освітнього простору України (матеріали науково-практичної конференції, м. Біла Церква, 16-17 травня 2003 р. – Біла Церква, 2003. – С. 144-149.
19. Яременко Н.В. Самостійна робота студентів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Дозвіллезнавство»: Навчально-методичний посібник. – Вид. 3-тє, доповн. – Біла Церква, 2006. – 102 с.

В статтє освещены педагогические условия, структурные компоненты, система принципов, средств, подходов, методов и форм подготовки будущего учителя как воспитателя к организации игровой деятельности учащихся основной школы в часы досуга.

The article reflects pedagogical conditions, structural components, the system of principles, means, approaches, methods and forms of preparing a future teacher as an educator to organizing playing activities of the pupils of a basic school at leisure time.